

razgovor sa istorijom

Zbignjev Herbert: VARVARIN U VRTU, »Prosveta«, Beograd, 1990.

zoran m. mandić

Kad god je u pitanju pesničko ili drugo književno stvaralaštvo poljskog i evropskog literata, Zbignjeva Herberta (Lavov, 1924) valja očekivati vrhunsko ili remek delo, o čemu Herbert, već godinama uverava svoje čitaocu i kritičare. Tako je i sa knjigom eseja »Varvarin u vrtu«, koju je za jugoslovenskog čitaoca preveo Petar Vujičić na svoj, već, prepoznatljivo majstorski način.

Citajući Herberta i o Herbertu, svaki iole obrazovaniji čitaoc mogao je da oseti širok intelektualni dijapazon u koji ovaj poljski pesnik smesta igru svojih reči, i svoje imaginacije, pa bilo da je reč o pesmi, drami ili eseju. Misao-nost, višeslojnost, ironičnost, intelektualnost, angažovanost, rafinovanost, jednostavnost, elegičnost – sve su to odlike majstorstva, kojim Hebert kleše svoje misli i ovekovečava misiju piscu sposobnog da poveže sve nabrojane različitosti u jedan umetnički integritet: izvedeno elegantan i filozofski jasan.

U »Varvarinu u vrtu« Herberta zanimaju kontakti sa tajnama, trgovima i nasledjem evropskih starina, tom svojevrsnom riznicom najviših civilizacijskih dostignuća zaturenih, ili zaboravljenih iza svetla svakodnevnih vidi-ka i dostano odvojenih od tehnološki prepapragnute zbilje u kojoj savremeni čovek sve više i više stvara i proizvodi. Visokoosetljivim nervom pesnika i mislioca, Herbert staje pred slike i freske rasute po zidovima katedrala. Sijene i Orijjeta, obilazi istorijski prebogate ostatke Velike Grčke i traga za sudbinom krvavo smaknutih ili ukinutih civilizacija francuskih Katara u našim krajevima poznatih pod imenom bogumila.

U tom impresivnom eseju, koji nosi lep naslov: O albižanima, inkvizitorima i trubadurima Herbert je zapodenuo neobičan razgovor sa istorijom otkrivačući nam njen »didaktički« jezik o istovetnosti relacije, kako u srednjovekovnoj, tako metaforički i u savremenoj istoriji, razaranja naroda i njegovog nacionalnog integrитета uvek istim nasilničkim (policijskim) metodama. To je i svojevrsna priča o gubljenju imuniteta, odnosno energije za suprostavljanje razaračkim naletima jačeg.

Knjiga se inače otvara briljantnim esejom o Lasku, pored Altamire najpoznatijoj pečini sa zdinim slikama nastalih pre trinaest hiljadu godina pre naše ere. Tu su i eseji: Kod Dorana, Arl, Il Duomo, Sijena, Kamen iz katedrale, O albižanima, inkvizitorima i trubadurima, Odbrana templata, Pjer dela Frančeska i Usponme iz Valoa. Svaki od nabrojanih deset eseja pisan je bogato ukrašenom frazom sa mnoštvom metaforskih paralela, misaonih poštapačica i nezaobilaznih sentenci iz kultura koje su predmet umetnikovog opisa, a sve to zajedno čini srećnu zbirku figura, naravno stilskih.

U omanjem predgovoru knjige sam Herbert je zapisao da je po njemu »Varvarin u vrtu« knjiga eseja, ali i izveštaj sa putovanja po gradovima, muzejima i ruševinama – kroz knjige koje se odnose na videna mesta, te da je to knjiga za čitanje, a ne za naučne studije. Objašnjavajući svoja zanimanja Herbert ističe da ga u umetnosti zanima međuvremenska vrednost dela (večnost Pjera dela Frančeske), njegova tehnička struktura (kako je polagan kamen na kamen u gotskoj katedrali), kao i veza sa istorijom. Za moto knjige Herbert je odabran jednu Marloovu rečenicu: »One večeri dok Rembrant još crta – sve slavne Senke i senke pećinskih crtača prate pogledom ruku koja se koleba, ruku koja će im pripremiti novo trajanje van smrti ili njihov nov san.« □□□

traganje za hristom

Atanasije Jevtić: »Traganje za Hristom«, T. R. Z. »Hrast« 1989.

slobodan pralić

U našim knjižarama postoje knjige koje na svojim koricama nemaju hvalospevne poznatih »majstora« proze i poezije, a kojima bi privlačile čitaoce priprostim a u isto vreme i prigodnim tekstovima skrojenim za tu priliku. Postoje knjige koje su nekako manje, neuglednije, bez zlata na stilozovanim autogramima njihovog autora. Postoje knjige koje se obično zaturaju na police nešto bliže tavanicama ili u boljem slučaju, koje se stavljuju u rafove sa kojekavim knjigama o crnoj magiji, kineskim ili eskimskim horoskopima, makrobiotici ili psihološkim problemima koje donosi oboljenje prostate. Tu, na tim i takvim mestima one su imale jednu ni malo prijatnu sudbinu: da polako ali sigurno padnu u zaborav, da se na njih, njihove autore nanese neprirodni nanos nepotrebnosti »današnjem čoveku«.

Sve ovo navedeno može se uzeti kao jedan od razloga što je samo mali broj čitalaca upoznat sa delima pravoslavnih otaca – spisatelja i sa pravoslavlje u opšte. Ovo bi se moglo uzeti kao jedan manji razlog, jer malo protezanja do uzdignutijih polica nije ono zbog čega bi ta debla bila zaboravljena. Ipak tu postoji nešto dublje, nešto što traje već dugi niz godina na ovim našim prostorima. A dati odgovor na pitanje zbog čega je to tako kako jeste, odvelo bi nas veoma daleko od onoga što bih želeo reći sa ovih nekoliko redova.

Jedno je sasvim sigurno, a to je: da, pored svih nastojanja za zatiranjem, postoje ljudi koji nisu prestajali delovati u očuvanju dugogodišnje tradicije spisateljstva o teološkim temama, i time davali odgovore na mnoga postavljena pitanja sa stanovišta Pravoslavne crkve. Jedan od tih spisatelja je i poznati bogoslov, otac Atanasije (Jeftić).

Spisateljska aktivnost oca Atanasija dovela je do toga da je čitalačkim krugovima poznat na dva načina: prvi je stvoren iz njegovih dela koja su tematski klasifikovana kao dela iz domena istoriografije Srpskog naroda. I sa tim radovima otvorio je čitavu, novu stranicu pristupa onome što se može prestaviti rečima »od Kosova do Jadovine«. Jer pomalo su tužne sudbine istorijskih štava ako u njima nema ni po-mena o istini žrtvovanja, a znajući to i osećajući to, otac Atanasije ne pravi početničku grešku istoriografa, već polazi od jedne ogromne istine o žrtvovanju, jer »Hrišćanin je, kako u individualnoj svakodnevnoj praksi, tako i u kolektivnom istorijskom poticanju, namenjen žrtvovanju«, a to je veoma vidljivo u sudbini srpskog naroda kroz vekove. Kada je reč o drugom načinu sa kojim je čitalaštvu omogućeno da se upozna sa ocem Atanasijem, mora se istaći da je mnogo manji broj ljudi upoznat sa ovim vršnim autorom, prvenstveno zato što je sada tematski nešto što današnjica izgleda krajnje nepotrebno, a to je; vera, pravoslavna vera koju nažalost ljudi smatraju za nešto prevažideno zastarelo. Ali, ipak sasvim sigurno smem tvrditi da je veliki broj, naročito mlađih, shvatio opasnost onoga što ih je zaslepljivalo šarenilom boja, zvukova, pokreta, nekakve nazivimo je mistike ušmrkavanja dima sa zapaljenih štapića i sedenja u neprirodnim položajima za naše telo. Nekako vremenom sve to postaje suvišno, isto onako kako je i bilo od prvog dana.

Knjiga »Traganje za Hristom« je upravo ono delo koje može dojučerašnjim »misticima dalekog istoka« pomoći da istisnu iz sebe uspomenu na jednu zabluđu koja je ništa drugo do zlo koje danonoćno vrea.

Eseji sabrani u ovoj knjizi predstavljaju odgovore na mnoga pitanja (samo delimične odgovore) koji su sasvim sigurno dovoljno rečiti i jasno napisani da čitalac shvati neke od najvažnijih momenata kojima prisustvujemo ali nerazumemo njihovo značenje. A ta nejasnoća stvara nekakvu odbojnost prema svemu što sačinjava jednu celinu kakav je život jednog hrišćanina u neprekidnom traganju za Hristom. Između mnogih odgovora prvenstveno bih nagnao članak koji se odnosi na Svetu tajnu krštenja, a koji u svom naslovu daje najsažetiji odgovor na veoma delikatno pitanje kako što je objašnjenje ove Svetе tajne, jer »–ulazak i življenje u Crkvi« predstavljaju ulazak i življenje u nešto što mnogima nije u potpunosti jasno. Tu postoji dubina koje, verujem, npr. nisu svesni roditelji koji žele krstiti svoju decu tek tako, tradicije radi. Nisu svesni značaja radnji i reči koje svešteno lice obavlja i izgovara, i nije im jasno da se time ne obavlja nekakvo učlanjenje, već da je to jedan korak koji zahteva mnogo drugih koraka, jer upravo tada se očekuje dinamika življena i sledovanja za Hristom i Svetim Ocima koji su nam bilo rečju ili delom pokazali put kojim trebalo hoditi, a taj put ima svoj početak i to je upravo sveta tajna krštenja i miropomazanja. Ako je u pitanju odrastao, »svestan« čovek, neophodno je i ono što starog i kroz adama palog čoveka privodi, obraća Novom Adamu koji je iz nemerljive ljubavi došao radi nas i radi našega spašenja, a to što se traži je iskrena vera i pokajanje koje će kroz krištenje oživeti grehopadnog čoveka.

I sve reči u knjizi oca Atanasija imaju u sebi energiju koja u čitaocu budi, podseća na njegovu stvarnu ulogu koja mu je nesrećno poklonjena od Tvorca, od momenta njegovog stvaranja; da u grehu ogrezošću čoveku probudi veru, nadu i ljubav, a koje postoje u svakome od nas ali koje su neprirodnim naslagama greha sputane i čekaju momenat našega otrežnjenja i početak našeg življena životom koga će upravo voditi vera, nada i ljubav.

Eseji koji se nadovezuju samo su dalji odgovori na pitanja, recimo o Svetoj tajni Evharstije (Pričešća), o našem sjedinjenju sa Telom i Krvlju Onoga što je razapet za nas i stradao radi naših grehova i time nam omogućio ono što je imao Adam pre pada u greh. Otac Atanasije upravo u ovom eseju o svetoj tajni Evharstije veoma jednostavno i svakom razumljivim jezikom, objašnjava ono što znači evharstija za Pravoslavnu crkvu, dajući nam do znanja da je sav liturgijski život Crkve upravo evharstiji, navodeći kao osnovu citate iz svetog Pisma, zatim reči Sv. Ignatija, Sv. Irineja i reči mnogih drugih svetitelja koje nam zaista mnogo toga mogu reći, mnogo više nego reći ljudi okrenuti racionilizmu, jer u pravoslavnom bogoslovju Svetih Otaca postoji istina da je praksa uzlaženja teoriji, i da je molitveno-podvižničko iskustvo ono koje može dati neke od odgovora na postavljena pitanja. Citati koje možemo pročitati u ovoj knjizi su takode značajni još po nečemu, i oni daju samim tim veću vrednost ovom delu, zato što su upravo dela Svetih Otaca malobrojna, tj. veoma mali broj tih dela je preveden na naš jezik tako da je svaki prevod, svaki citat jedan ogroman poklon, a pogotovo ako znamo kvalitet tih prevoda. U ovom slučaju, činjenica da otac Atanasije predaje patrologiju, sama po sebi govori da ove citate prihvativimo kao jedan veliki poklon.

Postoji jedan pasus u poduzećem eseju »Stari i novi čovek u crkvi« kojim bih voleo da čitaocu skrenem pažnju na jednu veoma važnu činjenicu koja je korisna svima nama pre nego što krenem u čitanje bogoslovnih dela: »Nikakav nas »propisani« recept ne može naučiti životu, bez samog ličnog života i pobjiga življena. Tako je i ovde: put i pobjig od starog ka novome čoveku ne može nikog umesto nas preći i pohoditi. U tome je dinamika, ili tačnije: pobjig i podvižništvo hrišćansko, pravoslavno, svetosavsko. A stari čovek neće upravo tu stvaralačku, sebegraditeljnu i crkvenograditeljnu dinamiku i podvižništvo. On stalno hoće neku svoju, grehovnu inerciju, svoje magijsko vezivanje za sujeverje, za praznoverice, za neke mehaničke i magijske »štake«, štule i poštapanje.

la. U krajnjoj liniji, hoće onaj još od đavola predloženi put: »Ako pojedete ovo voće (ili uradite to i to), bićete kao bogovi! Kao da se jednjem bilo koje voće može tako lako «postati» Bog? Nema toga drveta ni ploda ljudskoga ili božanskoga, koji bi mogao čoveka automatski učiniti na istinskim čovekom, a kamoli Bogom«.

Pod »voćem« možemo smatrati i knjige, ali ne kao nešto što je samo po sebi zlo, naprotiv, svaka pročitana knjiga potpomaže našoj izgradnji. Ali kada je reč o delima sa bogoslovskom tematikom postoji jedna zamka na koju su pre puno vremena »ulovio« zapad, racionizam zapada koji je pokušao prodrijeti umom i nadumno i tu učinio katastrofalu grešku, a što je još gore oni su za sobom povukli i bezbroj lakovernih. Stoga, mora nam biti jasno da knjige nisu utabani put u traganju za Hristom, one mogu biti samo putokazi na tom dugotrajanom putu našeg spasenja, isto onako kakve su i dogme. Jer pomenom reči dogma automatski shvatamo ono što nam je davano u udžbenicima filozofije pod definicijom ove reči, ali autori tih definicija nisu imali sluha ili nisu hteli do kraja da razjasne pojам dogme recimo, u tumačenju Pravoslavne Crkve. Dogma u Pravoslavnoj Crkvi jeste nešto nemenljivo, ali ni u kom slučaju i nešto što u potpunosti daje odgovor na pitanje. Kako? Dogme su reči, reči koje je formulisao čovek u želji za objašnjenjem, očuvanjem od jeresi, ali to je naša tvorevina koja ni u kom slučaju nije konacno objašnjene. One su samo delić, nagovest ja onoga o čemu govore. Konkretno, kao primer nepravilnog tumačenja dogmi uzimimo rimokatoličko tumačenje o Ishodenju svetog duha i od Sina (Filiokve), kao nešto što je uticalo na poznati raskol 1054 god.

Stoga čitaocima knjige oca Atanasija skrenuo bih pažnju na to da su dobili u ruke jedan od putokaza, i da ni u kom slučaju ne ostanu samo na ovom jer put kojim možda žele da idu u sebi ima puno raskršća i puteva koji vode u ambise zabludu, jer su ti fatalni putevi poput bulevara: osvetljeni, bezbedni bez blata i urvina na sebi, a to zaspeli da ne primetimo malu neuglednu stazu koja je ona prava. Postoji jedan citat: »Gospod je sakriven u zapovestima svojim, i nalaze ga oni koji Ga traže analogno izvršenju ZAPOVESTI Njegović« (SV. Marko Podvižnik). I pod izvršenjem razumimo da pravoslavlje traži delanje, umno i fizičko, molitvu, učenje, podvižništvo. A Gospod reče: »Evo, preda te stavljam život i smrt, pa izaberis. (V. Mojsijeva 30.15.)□□□

tajna i znak

Branko V. Radičević: »Sujeverne i druge reči«, Mala biblioteka SKZ, Beograd, 1990 g.

aleksandar nogo

Postoe reči koje su glasne Radosnice, budnice, slobodnice... Kako god da ih izgovoriš odjekom se čuju. I ne gube se.

Postoje reči koje su čutljive. Skrivaju se u svojim slovima a odu ispred života. Sačekuju život da se ispuni u njima. Ne mogu se potpaliti krikom. Ne vredi ih viklat. Utule se čim usta napuste. Kao da ih bešumni prostor šake rađa. Podigneš ruku, šaka puna uspavanja slova i slutnje neke tavne. Vetur sve to razvjejava kroz prste. Iščezava. Tek napor zaludni reči čutljive može da svedoči. Čutljivo i sujeverno.

Knjiga Branka V. Radičevića ima teških reči, onih kroz koje i zvančno može da se umre a i što odvajaju se, kao život, izas nas. Takvima se knjiga otvara i zatvara. Izmedu Tajne i Znaka raspinje knjiga svekoliki svoj život i sve svoje smrti. Tajna i Znak. Izmedu Reči. Samo reči

kao laki šator zaštite pod teretom nebesnog plavetnila; od nasrljivosti vremena što svaki znak obavlja tajnom a život mu odaljava u zaborav. Daleko od nas u negdabilo i, čak, do neponoma.

On je od retkih što u stanju su da otmu od zaborava. Da produže život. Kovarnu umiruće.

Knjiga je ova putnička, usputnička, zastajalica...

Hodio je krovovima spavača. Iznad kreveta onih što spavaju ili umiru osluškivao je Reč. Činio je knjigu od zlatiborskog bilja lekovitog i raznog, od golijskih istočnika, od moravskih vrbaka i virova što jutrom se u pari kao inatom do neba propisuju (ima li inatnije reke od Morave?), iz šljivika, iz ruku žilavih i mnogobrojnih. Puna knjiga neobičnih reči. Brankovih i Srpskih.

Ima ih saborskih i svadbarskih. Pocikuju, podvriskuju, pocupkuju. U kolo mame, po taktu, živo uz harmoniku uvijaju, mrdaju, skakaju i vrte teške i zaobljene zadnjice devojačke i zatežu suknje. Kad kolovoda, mlad i jak čovek, povede kolo, igra se i svira na sate. Pa ko padne, ko ne padne. Ko legne, ko odstoji. (...) Igra kolo od podneva do mraka. I od mraka do razgreva. (Kolovoda, str. 98–99). A od kolovode pa do keca ili završčola, koji igra na kraju kola, podvriskuju, pocupkuju braća i deveri, kume i kumovi, tazbinu i prije, prijatelji, rodbina, a uz njih rkalije i rkulje, alakurače, uvati se i po koji ševelj, uvijuše, umuzi i pokadšto punguži... Dečurlja trčkara, gurka se i sapliće. Sve su reči svadbarske prepune isparenja rakijskih, mesnatih i mrsnih. Pečenjari su po strani. Smenjuju se oko jare i piju pivo. Oni sve rade polako. Mimo njih hitronoge kućanice prislužuju. Prinose i odnose. Drhtaši uz pećenjare obično sedje, ne jedu, ne okreću ražanj i samo nakreću. Meku. Pizdopalji, retko koji ako pola flaše piva uspe da smiri za dan, inače ne piju. Oni su pizdopalji i to je smešna reč mada oni nisu smešni. Samo stoje i gledaju. Odgovore ako ih ko šta priupita. Njima niko ne odgovara jer pitaju retko i tada je to obično nešto nevažno. Oni nisu nesrečni, oni su takvi kakvi su. Nema nesrećnog čoveka od pizdopaljevog oca. On za svog sina ume da kaže: »bolje da sam onu stvar odseko bacio pakćadma da se najedu, nego što sam njega pravio!« Oni nikada nisu zajedno na svadbama, niti skupa na njih idu. Pizdopalji uvek ili malo zaostane, ili malo izmakne ispred ostalih. Ni kokanjara još nema. Oni dodu u noć i drže se po strani. Zajedno. Ne zalaže duboko pod šatru, među narod. Drže se prolaza i ulaza. Oni se samo približe najbližim astalima. Njih ne vole svadbari, ali ih domaćin otpri. Neka ih. Sramota na njihov obraz. Oni su nezvani gosti.

Obična reč strovaliti, reč je što ruši nešto veliko a čini to pomalo ljupko. Takve su i priče u kojima se strovaljuje. Kaža Puž i bukvica (str. 135) objavljuje svu nežnost glagola strovaliti. »Kad neko malen, nevelike snage, napada grmalja, prevelike snage, kaže se:

Trše ga ko puž bukvu. Još malo pa će ga strovaliti na zemlju!«

I teslice je obična reč. Malu, skoro nevažna. Teslice su manžetne na rukavima košulje. One se često ne vide pa zato ni teslice ne mogu da budu mnogo velika reč. Kolar je već, značajna reč. On se vidi. On je okovratnik. Teslice su sestrice teskeri. A teskeri su sitnice. Mnoštvo malih stvari što se drže u kutiji ili u dnu fijoke. Oni mogu iznenada da postanu važne sitnice i tada se traže. Kaže se – pretura teskeri! Jesu li teskeri u srodstvu sa antičkim teserima koje kseni medusobno razmenjuju? Nije isključeno. Treba to preturiti!

Ali u našoj knjizi nisu sve reči svadbarske ili sujeverice ili obične. Podsta ima i onih drugih, nezgodnih reči. Čireluk, na primer, nepriyatna je reč. Nije zgodna ni kad se izgovori, a kamoli kad geki po ledima. Ne upozorava Branko slučajno da »(...) koga su tukli čirelukom taj ni šipku očima ne može da vidi.« (str. 65).

Knjiga Sujeverica i drugih reči Branka V. Radičevića nezavrsena je knjiga. Svojom beskrajno otvorenom formom, svodenje u okvire konačnog, ova knjiga ne može da ispuni, ono je za nju neostvarivo. Ona se ni tematski ne može zaokružiti kao potpuna i završena knjiga. Nema te knjige u koju može Srbija da stane. Ona se objavljuje samo pokatkad u rečima.

Velikim i malim, veselim, razgovorljivim i čutljivim. U sujevernim rečima. Kroz tajne i značke.

Otuda i potreba da se kroz poslednjih nekoliko tekstova zabeleže neki novi običaji, nove šale i da se spase ono što ni najmanje nije bilo šaljivo, i što nikako ne bi smelo da se ubičaji.

Ali rekosmo da je knjiga ova putnička i zastajalačka. Pisana od prilike do prilike. Na svakojakim mestima. Usput i uzgred. A tako je važno i koristiti. Kao putokaz po Srbiji. Nije na odmet poneti je uza se. Može da bude korisna olakšica u traženju onoga što smo pozaboravljali. Što nadeš uzmeš te proveriš. Ako nema dopišeš sa strane. U svom primerku neveštrom rukom uz neke nove običaje dopisao sam značajnu reč: Presip.

To je zemlja uz obale. Njive koje Morava plavi. Presip se na njih. Otuda Presip. Seljaci na obodu njiva sade vrbe, gusto, jednu do druge kao živi zid pred poplavom.

Nakon rata kada je došla sloboda i kada si mogao slobodno da strelaš čoveka, strašni Radost, partizan i oslobođilac, običavao je da dohvodi nevoljnike u Presip i da ih vezuje za vrbe. Jedna vrba, jedan vezani čovek. Zatim bi dovodio decu iz Slatine, Mršinaca, Kukića. Sve momčadi od 10–14 godina i učio ih da pucaju iz pravog pištolja. Brzo se ustanovilo jednostavno pravilo: ko pogodi vezanog iz prve, dobije kocku šećera.

Od tada se dugo nisu u Presipu mogli čuti udari sekire što krešu i podsecaju vrbe. Dugo ljudi nisu hteli da greše dušu. Ali, odnedavno počeše opet.

Zapisah sa strane da se ne zagubi.

□□□

okus života ili stvarnosti iz koje se više ne može

Nemanja Mitrović: PRIČE ZA OČI,
Filip Višnjić, Beograd, 1990.

nenađ šaponja

Priča o knjigama Nemanje Mitrovića jeste, pre svega, priča o rečenicama koje ih čine. Nezaobilazna metonimičnost, novi slikovno-značenjski odnos i iskušto sapeto u njemu, najbitniji su elementi čitateljskog uživanja. Pa i identifikacije u nekoliko spoznajnih ravni. Bajkovitost vizije, ili imaginativnost deteta, sastoči su sete koju one prizivaju. Zapravo, te knjige su svet satkanj od antropoloških postulata jednog razglobljenog iskustva koje se trudi da izmakne kritičarskoj eksplikaciji, čineći je suvišnom, s obzirom na zatvorenost svojih (tekstualnih) struktura.

Za novu Mitrovićevu knjigu, Priče za oči, u dobroj meri važi ono već izrečeno o prethodnim, no, ako pažljivije osmotrimo, uočimo i neke formalne novine, kao i jasnije veze sa Snom rata, Rasama i U znaku ribe, s jedne, i Dušama i stvarima, s druge strane. Čitalac priča U znaku ribe i proza Duše i stvari načiće u Pričama za oči tačke njihovih preseka. Naime, dok su prve tri knjige svoj poetizovani prozni govor iskazivale kroz imaginacijski kod deteta i iluzije nesvesnih saznavanja stvari, a Duše i stvari